

կը դարձրինն ղէպի ծաշինն եկած կողմը, նոյն-
պէս օձերը՝ հողէն դուրս ելած՝ մտիկ կ'ընեն
այդ ծաշը : Հայաստանի մէջ ամառ ժամանակ
երբ խմբով կիներ լինեմքն բանջարեղէններ
հաւաքելու կ'երթան եւ երբ երկրելով կը չըր-
ջեն, շատ օձեր դուրս կուգան իրենց բոշիներէն
եւ կը յառաջանան ծաշինն եկած կողմը, այն-
պէս որ աղջիկները վախերնէն կը հեռանան :

Սակայն, մարդիկ, որչափ զգուած են այս
կենդանիէն որուն միակ «յանցանքն» է ինք-
զինքը պաշտպանել երբ իր վրայ յարձակին,
այնչափ են աւելի օգտակար են համարած անոր
անկենդան մարմինը. օձերու աղբը, որ հազուա-
գիւտ եւ հոտաւէտ է, մինչեւ այսօր կը գոր-
ծածուի եզրիս, պարսիկ եւ քուրդ շխներու
եւ հարուստներու կիներէն, որոնք գտնաբու-
թեամբ ձեռք կը բերեն զայն . նոյն աղբը
ինչպէս եւ Հայերն ու գուցէ ուրիշ արեւելի-
ներ օձերու ձգած շապիկն ալ իրենց հետ կրելով՝
ղլխացուէն, զար-ալքէն, որոգայթէն, նախածի
ատեղութիւնէն ազատուած եւ քաղցուոր կը հա-
մարեն դիւրեւ . օձի մարմնոյն իւրաքանչիւր
յօղը տարբեր տարբեր հիւանդութեանց համար
կը գործածուի : Այսպէս մինչեւ այսօր այն ա-
րեւելիցի ժողովուրդները զոր յիշեցի դեռ
զանոնք իբրեւ զեղ կը դրոժածեն : Օձերու
նոր հուկիթը քանի որ տեսակ հիւանդու-
թեանց համար «նահապետական բժշկանք»
Հայաստանի մէջ կը գործածեն, Օձերու մարմնոյ
մասերէն զեղ պատրաստելու միջոցները աւելի
յստակ կան նշանակուած Հայաստանի մէջ
տեղ-տեղ գաւ.ուող ձեռագիր հին բժշկարան-
ներու մէջ :

Ք — ԳՐԹՆԱԳԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Եղբիւրները ունին նաեւ կրօնական արարու-
ղութիւններ—ծննդեան, ամուսնութեան, թաղ-
ման, հողեհացի եւ մեռելայեղատակի առիթով
կատարուած, Արարողութիւնները այր եւ կին
փիիբը կը կատարեն :

Ծննդեան արարողութիւնը կը կատարուի
հետեւեալ կերպով . մանուկը ծնելուն երկրորդ
օրէն սկսեալ մինչեւ եօթն օր, օրը ժամ մը
փիւր զայն իր բաղուկներուն վրայ առած լը-
նելեայ ազօթելու է . մանկան եօթ շաբթուան,
եօթ ամսուան եւ եօթ տարուան հասնելուն՝
առանձին արարողութիւններ կան . եօթ տա-
րուան հասակին մէջ արունքը կը թլփասեն :

Անուսելի ազօթներով եւ ձեւական մասնա-
ւոր փոփոխութիւններով է որ կը կատարուին
նաեւ միւս կրօնական արարողութիւնները,
«եօթ օրը» միշտ անփոփոխ պահելով :

«Հողեհաց» կ'ըսեն մեռնողի մը հողուցի փըր-
կութեան համար անոր մահուանէն եօթը օր

կամ եօթը շաբաթ յետոյ տրուած հացկերոյթը,
որուն կրնան մասնակցել Եղբիւր չեղողներ ալ,
Հողեհացէն զատ, իւրաքանչիւր Եղբիւրն
իր հին ու նոր մեռելներու յիշատակին տարին
անպատ մը հացկերոյթ տալու է, եթէ կարու-
ղութիւնը կը ներք . այս հացկերոյթը «մեռե-
լարածի» կամ «մեռելայիշատակ» կ'անուանեն,
Եղբիւրներու զրացի մահմտական եւ հայ
ժողովուրդները հետեւեալ հետաքրքրական
արարողութիւնը կը պատմեն Եղբիւրներու մե-
ռելայթադի առթիւ, հ'ըսեն որ մեռելը թաղե-
լէն առաջ, անոր աջ ձեռքը գաւազան մը կը
կապեն, իսկ իւրաքանչիւր ոտքին տակ եր-
կուական կտոր օճաւ կը դնեն, պատանքը եր-
կու կտորներէն կը յինեն եւ խոշոր կարով մը
իրարու կը միացնեն : Թաղումէն յետոյ, ամէն
օր՝ մինչեւ եօթն օր, իրիկունները, օրը ժամ մը
փիւր մեռելին գերեզմանին առջեւ ճուղիկ
եկած՝ ազօթելով, գերեզմանին վրայ կը խո-
նարհի եւ, չըթուէք գերեզմանի հողին վա-
կուցած, եօթն անգամ կը կրկնէ այսպէս .

«Լա՛է, ո՛վ մարդ, ինձի լա՛է. — ահա՛ աջ
«ձեռքդ գաւազանը եւ ոտքերուդ տակն ալ
«օճառը. երբ զեղ դատարանը տանին Մէալիքի-
ճառագի դատաւարութեան պալատօնին հասնե-
«լէն առաջ, մի՛ վախար նորէն : Եթէ զեղ ար-
«քայտութիւնը դրկեն, արդէն լա՛ւ . իսկ եթէ
«չէ, — պատանքդ պատռէ՛, արհամարհա՛օք
«հոն եղողներու երեսը ձեփէ՛, յայտնէ՛ քու
«եղբիւրութիւնդ ու Մէալիքի-ճառագին հետե-
«ւող ըլլալդ . անոնք ա՛լ զեղի պիտի չգտնե-
«նան, ու դուն գաւազանիդ կրթընած, ու-
«ժովցի՛ք, ոտքերդ զետնին վրայ տրորէ՛, սահէ՛
«եւ արքայութիւնը գնա՛ » :

ԱՐՄԷՆ

(Շարունակելի)

ԶԱՆԳԸ

Եւ եւ ապաստել եւ անապաստել,
Հոգիս ծանրացած, զո՛ւտ քափառուել եւ՝
Եւ եւ ըզգում եւ, անաւ ճանուել եւ՝
Տիեզերքի ողջ՝ մի լեծ, անհուն զանգ,
Եւ հոգիս՝ նորա ղեզուակը վրսել :

Եւ հրաշքներով, վեհ՝ լիցոտքեան ւեջ
Տիեզերքի անշափ՝ խո՛ր դոյանքում ե—

Երգն անհունութեան եւ յաւերժութեան .

Եւ թեզերն խո'ր ղոյանցնում ե —

Եւ իմ հոգումն ե , իմ Ոգին ե այն
Որ ղոյանցնում ե , — եւս Մարգարե եմ . .

Եւ անա այնեղ արեոխն ե ծրիտում—

Մանր եւ քանկոր—ովիլիանի պես .

Եւ գո'րչ, հարք ե այն—մի հըսկայ գանգում .

Եւ հոգուս խորից քարքառ եմ լրտում—

Ղօղանքը գանգին թեզերական :

Եւ դեպ ի արեոխն իջնում եմ անա ,

Դեպ' նորա հոգին գանալիծում եմ, —

Նըրան խայքելու եւ փառքելու,

Եւ արատաւելու , եւ այրւելու . .

ԱԵԿԿԱՆԱՅՐԱՐՈՒ ԱՒԵՏԻԲ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Պ. ԳՐԻԳՈՐ ԶԱՆՇԵԱՆԻ ՅՈՐԵԼԵԱՆԸ

Հոկտ . 16ին , Մոսկուայի մէջ տօնուեցաւ Պ. Գրիգոր Զանչեանի հրապարակագրական գործունէութեան քառասունհինգամեակին յուբելեանը : Պ. Զանչեան հանրածանօթ է Ռուսիոյ մտաւարական դասակարգին մէջ՝ իրբեւ ամենէն պատասխանատու արեւուդէ հրապարակագրիներէն մէկը ռուս մամուլին Սակայն հայ ցեղէն թղթած այդ ուժը չէ մոռցած երբեք իր արիւնին իր վրայ զրած պարտականութիւնները : Պ. Զանչեան առիթ չէ փախուցած հայ ժողովուրդին անցեալն ու ներկան Ռուսներուն ճանչցընելու , եւ «հայկական ինքըրոյն» ամենէն խանդոտ ներկայացուցիչներէն մէկը եղած է միշտ «Ռուսքայա Վերոսմայի» լրագրին մէջ ռուսն կ'աշխատակցի , ինչպէս եւ իր գրքի ձեւով աշխատութիւններուն մէջ : Այդ ուղղութեամբ , իր ամենէն կախարհային գործը , «Եղբայրական օգնութիւն Թուրքիոյ դժբաղջ Հայերուն» տխրոտով հաւաքածուն եղաւ , զոր հրատարակեց ասկից երկու տարի առաջ , եւ որուն վաճառման հասոյթովը չորս որբանոց բացուեցաւ Հայաստանի մէջ :

Ռուս բարեկամներէն մէկը , որուն առաջարկած էի Զանչեանի հաւաքածոյին մէկ վերլուծումը պատրաստել (որով օգտուելով՝ Փրանսացի հրապարակագիր մը քիչ օրէն պիտի հաստատուէ յօդուած մը բարբիղան մամուլին մէջ) , հետեւեալ կերպով կ'ուրուարծէ Զանչեանի գէմբը եւ անոր «Հաւաքածոյ»ին նշանակութիւնը . «Մարդ մը , Հայ մը , Պ. Զանչեան , — որուն անունը յարգանքով եւ երախտագիտութեամբ կ'արտասանուի ի Ռուսերուն կողմէ ,

որովհետեւ արեւի քան ուրիշ մէկը՝ ինքեղեքը նուիրած է Ռուսիոյ մէջ հաստատելու , կազմակերպել , հանրացնել Ալեքսանդր Բ . ի Թագաւորութեան առաջին տարիներուն (Մեծ Բարեկարգման շրջանին) պաշտամունքը . — յաւիտեան է խմբել , հաւաքածոյի մը շուրջը որ բարեգործական ձեռնարկ մըն է միանշանակ , աշխատակցներու բազմութիւն մը , որուն պարունակած ստորագրութեանց թուումը միայն բաւական է ապացուցանելու այնմիանշանակ համարութիւնը զոր ռուսական ընկերութիւնը կը զգայ թրքական դժոխքին մէջ դաւարուող հայ ժողովուրդին համար եւ արժանաւորութիւնը որ արեւի անոր օգնելու որպէսզի մարդկային կիսանք մը ունենալու կարող ըլլայ : Կայսերական ընտանիքէն իշխան մը , Մեծ-Իւլիս Կոստանովսկի , չէ վարանած գրքին առաջին էջին համար քառասունհինգութիւն մը տալ , եւ անա կը տեսնենք աշխատակցներուն մէջ հայր իւրան Սեկրիթիքը , այն մարդը որուն մէջ կ'անձնաւորուի ուղղափառ Ռուսաստանին կրօնական հաւատքը , 1էօ Թալսթայ որ իշխուաւոր Ռուսերու հետ զաղափարի փոփոխութեան մէջ կը գտնուի , Վերեսլակին , Ռուսերու ամենէն նշանաւոր նկարիչը , Կոմս Ուրիշովսկի , Նիքոլա Բ . Կայսեր բարեկամն ու ճամբորդութեան ընկերը , Ս. Թեքերպուրկաշաւա Վեռտովսկի , լրագրին անօրէնք , Սեասովիչ , «Վեթնիկ եւրոպէ»ի ազատական հրապարակագիրը , հուշակաւոր գիտուններ՝ Գլուշկովսքի , ընկերաբան , Թիմիբալովսքի , Բրոքս , Գարիչէլ , Բրոքս . Շիթաքելիքեր , Կերիւ , իշխան Թարխանով , Գորը , Սիմաքովսքի , Անուշին , Գոմս Գամարովսքի , Միլիուքով , Միլիուքով , Վեքսլովսքի , Ուսլախիանց , Նիքոլաքիանց , Կոմս սուէի Ուլարով , Վիպասաններ եւ քառասունհինգ՝ ինչպէս Գորովսքի , Զեխով , Ղալովսքի , Սալիւ , Պալմոնի , Միսսքի , Վայնուդիլի , Պարանձիւիլ , Ժեմգուսնիքով , Սաթախով , Տիանէօ , եւն , եւն . ստիպուած ենք կառնելու այս թուումը , որ կընայ երեքհինգը : Այս մարդոցմէ իւրաքանչիւրը իր կրօնքը ըրած է իր առաջնորդն եւ ուժերուն չափովը զարդարելու համար այդ հաստոր , որպէսզի անոր մեծաքանակ վաճառումը ապահովուի եւ անոր արեւելեանը նիւթական օգնութիւն մը հասնի կարողանալ Հայերուն : Իայց ատենը լազէ ի լազ՝ այն հարկաւոր եւ անխուսափելի միջոցներուն մասին զոր պէտք է ձեռք առնել Հայոց կ'ընձկր տեւականօրէն բարեկեղեւ համար Այսպէս կ'ուն Գամարովսքի , Մոսկուայի Համալսարանին մէջ միջազգային հանրային իրաւագիտութեան ուսուցիչ , կը գրէ . «Անհնար է որ ո եւ անհնարանաւորութիւն կամ բարեկրօնական կարգապահութիւն հաստատեն թրքական կայսրութեան մէջ , ատեն է որ պետութիւնները հրաժարին յիւանադիտութեան ձեռքով